

Драган Протић

ХРИШЋАНСКА НАУКА У НАРОДНОЈ МУДРОСТИ

Кад је реч о религији и религиозном животу у српском народу, наши етнолози су се више интересовали за проучавање наше прехришћанске, многобожачке вере, а у хришћанском периоду су се више задржавали на трговинама које је у духовном животу већ христијанизираног народа оставило старо, прехришћанско, паганско веровање, тако да се у тим делима хришћанско учење и хришћанска традиција у духовном животу народа једва и помаља. Многи значајни феномени из хришћанског периода употребљавани су у интерпретацији компаративне науке о религији само као прађа за дочаравање старог верског система и верског живота. Сви хришћански свеци су само супститути старих божанстава, божанских сила и њихових функција, па изгледа, као да они без везе са тим паганским веровањем не би ни имали никаквог угледа, поштовања и култа у народу. Најчешће то није било злонамерно и антихришћански настројено учење. Етнолози су се приликом проучавања прехришћанског веровања наших предака служили компаративним методом науке о религијама, јер су били у великој оскудици извора. У уводу своје књиге „О српском врховном богу“ наш познати етнолог и историчар религија Веселин Чајкановић почиње своје излагање реченицом: „О старим српским боговима немамо ми као што је поднато, никаквих непосредних докумената — ни домаћих ни страних, ни савремених ни доцнијих; немамо, другим речима, у рукама ништа“.¹ Утврдивши посредним путем да су Срби пре примања хришћанства веровали у богове, да су имали култ и верске легенде, Чајкановић прелази на нову ситуацију насталу појавом хришћанства и пита: „Шта се, међутим, десило са свим тим онда када су Срби напустили паганизам и приступили хришћанству? Ми, опет из науке о религији, довољно знамо да овакве ствари не ишчезавају тако лако, и да су међу њима нарочито отпорни култни обичаји и веровања. Када су Срби примили хришћанство, продужило је све ово да живи и даље, само је сада добило хришћанску интерпретацију, и везало се за поједине личности из хришћанског круга“.² Писац је даље вредно изучавао народне обичаје верског карактера, извлачећи из њих материјал за формирање божанских ликова из нашег паганског перио-

¹ В. Чајкановић, О српском врховном Богу, Београд 1941, 3.

² Исто, 5.

да, па је испало као да су се примањем хришћанства на сцени духовног живота српског народа променили само глумци и донекле костими, а да је садржај тог духовног живота остао исти. Такав се утисак стиче због тога што писца интересује онај ранији период, а у овај доцнији, хришћански, он улази само да би могао наћи података за илустровање претходног периода који њега интересује, остављајући другима да студирају хришћански карактер народног живота после примања хришћанства и у току хришћанске историје српског народа. То је неоспорно важан научни задатак и привлачна тема за теолога кога интересује садржај духовног живота православних Срба и степен његове прожетости хришћанском науком. Ми ћемо данас учинити кратак осврт на овај проблем у жељи да укажемо на његову важност и на потребу његове темељне, не само етнолошке, већ нарочито, и преваходно, теолошке обраде која треба да се стави на срце првенствено факултетски образованим теолозима.

Било је и раније таквих покушаја, лепих популарних написа и књижица, које су имале за циљ верско просвећивање народа. Да поменемо, на пример, књижицу Љубомира Митровића из 1911. године у којој је он скупио народне пословице и изреке религиозно-моралног карактера.³ Затим, после бројних чланака ове врсте по црквеним часописима, појавила се у наше време књига прота Тихомира Илића са популарном обрадом хришћанско-етичких текстова у нашем народном стваралаштву.⁴ Антологија црногорских пословица др Ника Мартиновића названа „Еванђеље по народу”,⁵ представља омањи избор народних пословица које су тенденциозно изабране како би потврђивале ауторове филозофске и политичке погледе. Дакле, поред ситнијих радова који говоре о прожимању српске народне душе хришћанском науком има исто тако радова који ту чињеницу заобилазе или је потпуно негирају. И данас многи у нашем друштву настоје да заобиђу, игноришу или порекну дубоко прожимање народне мудрости хришћанском науком и општим урођеним религијским принципима. Док се, с једне стране у духовном животу српског народа микроскопски траже трагови давно прошлог, нашег и туђег паганства, дотле наша наука неће да види у тој народној души чврсто укорењене хришћанске принципе; које је народ често изражавао и држао и држи за апсолутне норме свог живота и понашања. Владимир Дворниковић подвлачи да „Срби, као и остали Југословени никад нису показивали јачег смисла за теолошка дубљења и схоластичку спекулацију...” али за мистику и мистичну контемплацију имао је одувек велике склоности. „За деспота Стефана Лазаревића знамо да је, иако врло активни државник и одличан стратег био врло наклоњен и религиозној контемплацији. Не би се могло рећи да је у овом случају био изузетак који потврђује правилост”.⁶ Дружачије није могло ни да буде. Професор Лазар Милин говорећи о овом проблему, а имајући у виду песме које се у нашем народу и данас певају, употребио је Христову параболу о квасцу, а затим ону другу о сејачу и семену: „Спаситељ је једном приликом упо-

³ Љ. Митровић, Религија у српским народним пословицама и изрекама, Београд 1911.

⁴ Т. Илић, Српска народна етика према народној књижевности, Београд 1975.

⁵ Н. Мартиновић, Еванђеље по народу, Титоград 1969.

⁶ В. Дворниковић, Карактерологија Југословена, Београд 1939, 964.

редио Царство небеско, или своју Цркву, са квасцем који жена стави у брашно док све не ускисне (Мт. 13, 33). Слика је ванредно јасна. Кад Црква са јеванђелском науком уђе у један народ, она има циљ и задатак да сав живот тог народа, његово мишљење и осећање, његове обичаје и установе, његову етику и његову политику, његову социологију и економију, његову исхрану и одевање, једном речју, целу народну душу и тело тог народа, препороди, облагороди и освети Духом Светим, Духом Христовим, тако да и тај народ, слично апостоли Павлу, може да каже: „Не живим више ја, него Христос живи у мени“ (Гал. 2, 20).

Разуме се, то је само крајњи циљ, идеал, који се ретко кад достигне, чак и кад је у питању појединац, а камоли цео народ. Ту се буквално у животу одражава Спаситељева прича о сејачу (Мт. 13, 4—24). Сејачево је да сеје, без обзира на чињеницу што неће свако зрно донети род стопосто, него ће нека донети само шездесет посто, друга само тридесет посто, а нека неће донети никакав плод. Или, да останемо при првој параболи: квасац ради, иако му се стално додају нове количине пресног брашна, и мада му спољашње околности сметају у великој мери, али његов циљ је да цело тесто укисели”.⁷

У народној мудрости, у којој се огледа одсјај хришћанске науке, истовремено се осећају и облици, услови и начин народног живота. У време кад је створено наше народно мисаоно и књижевно благо 90 % нашег народа бавило се земљорадњом и сточарством. Наш човек је био директно везан за природу, за њене лепоте, за њене дарове, али и за непогоде и страхоте од којих је зависио његов живот, напредак и срећа. Зато он и празновање појединих Господњих и светитељских празника везује за периоде у години кад их Црква прославља, верујући да им је Бог поверио бригу о људима и земаљским приликама у те дане. У песми „Сведи благо дијеле“ деоба те, од Бога преузете бриге, тог „блага“ „што је њима Господ покљонио“, овако је изражена:

„Петар узе винце и шеницу
и кључеве од небеског царства,
а Илија муње и промове,
Пантелија велике врућине,
Свети Јован кумство и братимство
и крстове од часнога дрва,
а Никола воде и бродове
.....
свети Тома печат од облака,
свети Спасе житњег цвијета,
свети Саво леда и онијета,
свети Јован сабор анђелима,
а Ђорђије прољетње цвијете“.⁸

Откуд идеја о оваквој подели? О овим працнимма народ се скупља у цркве или манастире на заједничку молитву и, разуме се, поред

⁷ Л. Милин, Утицај православне Цркве на духовну културу српског народа, Теолошки погледи 1974, бр. 4, 224.

⁸ Вук, Српске народне пјесме II, Београд 1975, 8—9.

оних прозби за лично добро, наш човек се моли дотичном свецу и за боље услове свог живота, за летину и беришет, за заштиту од непогода које га у том периоду могу задесити. Разумљиво је да ће се о Ђурђевдану и Спасовдану молили да оно што тада цвета срећно донесе род за „хлеб наш насушни“. То су о појединим празницима асоцијације нашег човека, а не никаква помисао о овецима као супституцијама паганских божанстава. Природа је за нашег човека отворена књига која га учи о свемогућству и премудрости Божијој, о даровима, али и о казнама које долазе од Оца Небеског због људских прехова. Зар и Његош није учио теологију из те књиге, „по звездама“? „Православни сељак на Балкану, каже владика Николај, богат је јасном визијом промисла Божијег у свима стварима и догађајима и богат је самосталним посматрањем и познавањем природе. Он сваки дан мисли о оним истинама (о Богу и закону Божијем), и посматра свет и себе у светлости ових истина. Посведневно општење са српским сељацима даје нам поуздано сведочанство о томе. Природа је за њ шатор састанка или шатор сукоба његовог с Богом. У првом случају тај шатор штити га од туђег зла, у другом обара се на њ и бије га тешким крилима својим због његовог сопственог зла. Све оно што западни научници називају природним законом он сматра само као детаљан опис тога шатора састанка и као начин дејства његова од Бога на човека“.⁹ „Постоји само један закон, и то је морални закон“, каже Владика. „Оно што људи називају физичким или природним законом није у ствари закон него само симбол моралног закона“.¹⁰ Наш човек је свестан тога до дна душе, он осећа своју везаност и јединство са природом и дубоко је свестан да стање у природи зависи од моралног стања људи. Кад у време велике суше која народу прети глађу уштите у пољу сељака како је, он често одговори: „Добро је, какви смо“. Или обратно, кад је реч о изузетно честитом човеку, неко ће додати: „Због таквих сунце преје“.¹¹ Непогоде у природи су последица људских прехова од првога преха па до данас, јер прех је безаконје које уноси поремећај не само у душу прешника него и међу његове ближње, па и у сва створења Божија, на ову творевину Божију. Свети апостол Павле говори о „страдањима садашњег времена“ говори и о патњи целе твари због људских прехова, „јер се твар покори пропадљивости не од своје воље, него због онога који је покори (тј. грешни човек, безаконик), са надом да ће се и сама твар ослободити од робовања пропадљивости на слободу славе дјете Божије. Јер знамо да сва твар заједно (с нама) уздише и тутује до сада“ (Рим. 8, 19—22). У песми „Свечи благо дијеле“ говори се најпре о великим безаконјима у земљи Инђији:

„У Инђији тешко безаконје,
 Не поштује млађи старијега,
 Не слушају ђеца родитеља;
 Родитељи пород погазили,

⁹ Епископ жички Николај, Наука о закону (Номологија), Крагујевац 1940, 84—85.

¹⁰ Исто, 17.

¹¹ Вук, Српске народне пословице, Београд 1969, 88.

Црн им био образ на дивану
 Пред самијем Богом истинијем!
 Кум свог кума на судове ћера,
 И доведе лажљиве свједоке,
 И без вјере и без чисте душе,
 И оглоби кума вјенчаного,
 Вјенчаного или крштенога;
 А брат брата на мејдан зазива;
 Бевер онаси о срамоти ради,
 А брат сестру сестром не дозива”.

Тек кад је стигла казна Божија, а уствари последице тих прехова, трогодишња суша, неродица и страшна болест,

„Те помори и старо и младо
 И растави и мило и драго”.

тада

„Што остало то се покајало,
 И Господа Бога вјеровало.
 И осташе Божији благослови”.¹²

Славећи, на пример, Рођење Христово, наш човек осећа радост коју дели са свим људима и свим створењима Божијим, са својом твари, баш као што и слуша у божићној песми „Да радујетеја убо всја твар и да играјет: обновити бо ју прииде Христос и спаси души нашја”.¹³ Мало од оне сламе, коју уноси у свој дом за сећање на догађај у витлејемској пећини, српски домаћин односи и стоци, која припада његовом животу, а кад још пре свитања полази по воду и дође до бунара или извора, он и воду поздравља: „Христос се роди, хладна водо!” Кад трећег дана изнесе сламу из куће не баца је, већ ставља на воћке да и на њих сиђе благослов Онога који дође да „обнови ову твар и спасе душе наше”. Народни песник у песми „Рођење Христово” пева:

„Ода шта се потресе
 ведро небо и земља?
 Роди света Пречиста
 Христа Бога нашега
 који нам је створио
 ведро небо и земљу,
 и нас прешне на земљи”.¹⁴

Зна, дакле наш човек шта слави на Божић.

Зна народ и значај Богојављења, кад

„ведро се небо расклопи
 црна се земља затресе,
 док крстише Христа, Бога истине”.¹⁵

Зна наш народ значај освећене воде, зна да је ту сила Божија деловала и да воду треба узимати као светињу, као допицај са Богом и

¹² Вук, Српске народне пјесме II, 7—8.

¹³ Стихира (Слава) на стиховње на Божић.

¹⁴ Вук, Српске народне пјесме I, Београд 1975, 102.

¹⁵ Исто, 93.

благословом Божијим. Зна, такође, да је Христос на Велики Петак сатро власт Сатане, оца греха и његових последица. Зато и има узречица: „Награђисао као ђаво на Велики Петак“ (Вук, Пословице, 186). Зна врло добро смисао светих тајни, посебно покајања и причешћа, за које се искрено спрема и доживљава их заиста као сједињење са Христом Богом, па због тога приступа са страхом њима да га слабог, грешног и неприпремљеног не би ила Божанства опалила. Зна српски народ и о Светом Сави, зна историјску истину о чему се бар једном у години говорило по црквама, често певало уз гусле. Народ зна и „куд 'се ћеде цар Немање благо“ јер му одговара сам Свети Сава: на многе цркве и манастире по свој земљи српској.

„Осталога што претече блага,
остало је благо похарчио
зидајући по калу калдрме
и градећи по водам ћуприје,
дијелећи кљасту и слијепу,
док је души мјесто уватио
седам кула блага похарчио.

.....
Углас викну господа ришћанска:
Просто да си, Немањићу Саво!
Проста душа твојих родитеља!
Проста душа, а честито т'јело!
Што носили — свијетло вам било!
Што родили све вам свето било!"
И што рече господа ришћанска
на састанку код бијеле цркве,
штогођ рекли код Бога се стекло!"¹⁶

За проучаваоце паганских религија, који су узимали грађу за своје студије из домаћих легенди и митова ових старих народа, од Индије до Скандинавије, „Свети Сава, додуше, хришћански је светац, и врло ревносни пропагатор Христове вере; у суштини, међутим, по својем карактеру и темпераменту, по митовима и веровањима, који се за њега везују, припада он још старом претхришћанском времену“ После оваквог суда Чајкановић из народних легенди ишчитава да је Свети Сава, био пневан, да је волео страшно да кажњава, да је „изванредан пример за божанску завист“, претварао је људе у магарце и опет враћао у људе, ретко чинио доброчинства.¹⁷ Доброчинства је чинио целом народу само у погледу унапређења привреде, а ређе појединцима, као и грчки Хермес и германски Водан.¹⁸ Чудно је само то да је наш чобанин — приповедач био носилац прчке паганске традиције, а са Грцима се сусрео тек на Балкану кад су они већ неколико векова били хришћани и мисионари хришћанства, не паганства, међу балканским Словенима, па и Србима.

Но да се не удаљавамо од наше теме, већ да видимо како српски народ у својој мудрости изражава своју веру. О постојању Бога нема

¹⁶ Вук, Српске народне пјесме II, 67—68.

¹⁷ Чајкановић, О српском врховном богу, 7—12.

¹⁸ Исто, 11—12.

двоумљења. Народ зна да „Један ти Бог а једна Божја вјера” и да „Богу је Бог на небу”.¹⁹ О Њему се не теоретиче, али се зато узајамни однос Бога и човека често и сликовито изражава. Бог је свевидећи, учи хришћанска наука, а народ каже: „Бога не превари”,²⁰ „Бог види добро и зло, али не Прешни”.²¹ Бог је свемогућ, јер „Богу је све могуће”, говори Христос (Мт. 19, 26), а народ каже: „Бог је јак”, „Бог је јак и силан”, „Богу није ништа немогуће”.²² Бог је премудар и све-знајући: „Бог зна шта ради”, „Бог знаде како ваљаде” и још „Бог зна шта је за боље”.²³ Дакле, Бог промишља о човеку, о свакоме, праведнику и прешнику, вредном и лењом, али само у сарадњи са човеком. Наш народ каже: „Прије ће мати заборавити своје рођење, него Бог своје створење”, „Бог говори: Помози се сам, помоћ’ ћу ти и ја”, али „Бог даје да се пријешник каје”, „Бог затвори једна врата, а отвори стотину”, „Бог је спор али достижан”, „Бог не да једном човеку сва добра”, „Бог се брине о сиротама”, „Бог помаже лежаку као и тежаку”.²⁴ Зар ово није „чобанским језиком” изражена мисао из Христове беседе на гори: „Да будете синови Оца својега који је на небесима; јер Он својим сунцем обасјава и эле и добре; и пушта дажд на праведне и неправедне” (Мт. 5, 45).

У народној мудрости више се говори о оној живој вери, о којој тако лепо говори св. апостол Јаков, вери која о себи сведочи кроз дела верујућег (Јк. 2, 17—18). Народ и својства Божија види кроз живот свој онако како их доживљава. Псалмопевац каже да је „добар и милостив Господ” (Пс. 110 (111), 4) а посланица: „Бог је Бог милошћу”, „Божја милост трајаће до века”, „Милостив је Бог за своје створење”.²⁵ Кад Христос говори да ће они који су чистог срца Бога видети, народ о том орцу овако умује: „Бог орце гледа”, „Не гледа Бог на углађено лице, већ на чисто срце”, „Мирно срце Бога моли, а немирно сузе рони”, „Мирна памет Бога моли”, а „Мир је дар Божији”.²⁶ Зато се треба постојано Богу молити. „Моли се Богу као да ћеш сутра умрети, а ради као да ћеш сто година живети”, „Ко рад Бога моли, ослана Бог воли”, „Ко се Богу моли Бог му и даје”, „Ко се на Бога ослања Он га не оставља”, али молитва мора бити искрена, јер „Брбљива молитва не достиже до неба”, а „Ко се не зна Богу молити нек’ иде на море”.²⁷

Кроз молитву се човек приближава Богу. „Почетак је мудрости страх Господњи”, чуло се још у Старом завету (Пс. 110 (111) 10; Приче 1, 2). Тај страх је увек присутан у души Србина хришћанина. Он је свестан да је то страх од одговорности за учињен грех и страховање да не би опет прешно, Бога увредио, а пред људима се застидео.

¹⁹ Митровић, Религија, 18; Вук, Српске народне пословице, 111.

²⁰ Вук, Српске народне пословице, 16. „Христологија Његошева је готово рудиментарна. Никад ни један свештеник хришћански није мање рекао о Христу него овај цетињски првосвештеник”, пише Владика Николај (Религија Његошева).

²¹ Митровић, Религија, 14.

²² Исто.

²³ Вук, Српске народне пословице, 17.

²⁴ Исто, 17—18, 262.

²⁵ Митровић, Религија, 17—18, 31.

²⁶ Исто, 17, 31, 32.

²⁷ Исто, 31, 26, 27, 19; Вук, Српске народне пословице, 344.

Зато, „ко се Бога не боји и људи не стиди, бјежи од њега“.²⁸ „Бој се онога који се не боји Бога“, а ти „Бој се Бога, чини право, не стиди се никога“, јер страх пред Богом и стид пред људима су везани: „Ко изгуби орам људски изгуби и страх Божји“, „Образ му је као опанак“. Живот је заиста показао да онај „ко се људи не стиди ни Бога се боји“.²⁹ Тако, дакле, страх Божји и стид пред људима чува људе од греха, постаје критеријум њихових поступака, постаје њихова животна мудрост. Тако се сузбија прех, а множе врлине чија је вредност непропаљлива. Добра дела ће помоћи на Божјем суду, како је то сликовито и умно изражено у песми „Шта да чини ко мисли Божји бити“:

„О човече праведниче,
један Божји службениче,
ако мислиш божји бити,
чини добро за живота;
поштуј брата старијега
и тебе ће млађи твоји;
у добру се не понеси,
а у злу се не поништи,
на туђе се не лакоми!
Јер, човече праведниче,
кад човека самрт нађе,
ништа собом не понесе,
већ окриштене беле руке
и праведна дела своја,
што за Бога уделите
и за душу намените,
еда би вам добро било
овог света и онога“.³⁰

Добро никад не пропада. У песми „Цар Константин и ђаче самоуче“ народни песник прича о крсној слави царевој, на којој он моли присутне владике и свештенике да га саветују како би се опростио греха. Владике кажу да ће се цар опростити греха ако њима свима направи „круне позлаћене“, калуђери ако њима сагради манастире, а ђаче самоуче говори цару:

„Ти начини лучеву ћелију,
намажи је лојем и катраном,
затвори се, царе, у ћелију,
запали је са четири стране,
нека гори с вечер до свијета
ак’ останеш, царе, у ћелији,
онда си се прија остајао“.

Цар сагради „лучеву ћелију“ и ове учини како је ђаче рекло, али не уђе у њу он, већ баца ђаче и запали ћелију. Кад узјутра цар дође да види ћелију

²⁸ Вук, Српске народне пословице, 153.

²⁹ Исто, 139, 154.

³⁰ Вук, Српске народне пјесме I, 103.

„Од ћелије ништа до пепела,
насред њега самоуче ђаче,
у руку му књиге салтиери,
те се моли Богу по закону”.

Кад је то видео цар, он сагради исту онакву нову ћелију, уђе у њу и запали је.

„Кад је ђаче тамо доходило,
од ћелије ништа до пепела!
Оно тражи цара по пепелу,
десну му је находило руку,
рука му се десна посветила!

А зашто?

Што се цару рукаш осветила,
њом је млого добра учинио:
млоге гладне јесте наранио,
а жедне је царе напојио,
поле, босе јесте преођео,
надгледао ништа и убога;
зато му се посветила рука”.³¹

Ко може рећи да ово казивање не извире из речи Христових, које ћемо чути на последњем, Страшном суду. Иста мисао обрађена је и у песми „Наход Симеун”, који је у незнању учинио грех, горко се кајао, али га је његов духовни отац бацио у страшну тамницу, а кад после девет година сиђоше у тамницу

„у тавници сунце огријало,
Симо сједи за столом златнијем,
у рукама држи јеванђеље”.³²

Бакона Стефана залекоше два стара путника у недељу да сеје пше-ницу, па га коре за грех. И он, а и жена његова, бране се да им је невоља. У кући имају „девет немо, друго девет слепо, то ја раним с мојом верном љубом; и Бог ће ми греха опростити”. А кад путници затражише од његове жене да јој закољу чедо у колевци, да том крвљу пошкрпе кућу, па ће све неми проговорити, а слепи прогледати, она у тешкој дилеми, као некад Аврам, са болом пристаје, и кад после страшног чина уђе у кућу, где промене:

„Што је немо проговорило је,
што је слепо, све је прогледало!
Ево чедо седи у колевци
и игра се јабукком од злата.
Проговара чедо из колевке:
„Слатка мајко, моја слатка рано,
ово нису два путника стара,
већ су оно два божија анђела”.³³

³¹ Исто, II, 59—61.

³² Исто, 43—47.

Зар ово не извира из речи св. апостола Павла, који саветује Јеврејима: „Гостољубље не заборављајте, јер из гостољубља неки и не знајући примише анђеле” (Јевр. 13, 2). И у песми „Љуба богатога гавана” Бог шаље анђеле да као убои просјаци пођу по свету и да виде „знаде л’ сваки за Бога и за име Божије”.³⁴ Бог шаље и свеце; свети Димитрије љуто кажњава неблагодарне синове.³⁵ У народној мудрости се нарочито осуђују преси према онима које треба поштовати. Свети Илија и свети Никола превозе душе „с овог света на јонај”,

„а три душе не могу:
једна душа гријешна:
кума на суд водила;
друга душа гријешна:
комшијом се мразила;
трећа душа најпрешнија:
дјевојку је скудила”.³⁶

Уопште, религиозна мисао српског народа не удаљује се од властитога живота, од конкретних збивања и грубости, од патњи и надања, од победа и катастрофа. Правило је „у добру се не понеси а у злу се не поништи”. Косовски случај је за то најкрупнији и најпотпунији пример. Лазарево, косовско схватање представља зрелост једне хришћанке епохе у животу српског народа. „Над целом Косовијадом, каже Дворниковић, њеним главним лицима и обртима, нарочито у предигри, лебди пример и узор Христијаде. Трагедија баца сенку према се као и у Христовој историји. Лазарева вечера уочи битке, наговештање издаје и присуство издајника у многOME подсећа на Исусову последњу вечеру. Као небо од пакла, и овде се оштро дели жртва од издаје. Вук Бранковић Јудина слика, цар Лазар по узору на Христа спрема се да живот положи за идеју која једино помоћу те жртве може да победи. И царство може да се изгуби, али душа се губити не може; Христова наука о вредности душе, за коју се ништа „у откуп” не може дати, овде је оживљена и херојски покренута у Лазаревом лику”.³⁷ Савременик је записао беседе са Косовске вечере. Кнез говори: „Много поживесмо за свет, најзад постарајмо се мало подвиг страдалнички примити, да поживимо вечно на небесима”, а војводе у одговору, поред осталог, кличу: „Зар је много за те и за благочастије, и за Отачаство нам умрети? . . . Умримо да овагда живи будемо. Принесимо себе Богу као живу жртву . . . у подвигу крвљу својом.”³⁸

Народ зна откуд долази оваква мисао у главу Лазареву и његових јунака. Та мисао потиче са извора Хришћанства.

„Полетио соко тица сива
од светиње од Јерусалима
и он носи тицу ластавицу.

³³ Исто, 11—13.

³⁴ Исто, I, 97—100.

³⁵ Исто, I, 95.

³⁶ Исто, 102.

³⁷ Дворниковић, Карактерологија Југословена, 539.

³⁸ Похвала кнезу Лазару од Данила Раваничког.

То не била соко тица сива
 веће био светитељ Илија;
 он не носи тице ластавице,
 већ књигу од Богородице...
 Царе Лазо, честито колено,
 коме ћеш се приволети царству?...
 Цар воледе царству небескому...
 (Јер) земаљско је за малена царство
 а небеско увек и довека".³⁹

Видовдан је документ о једном дубоко укорењеном и зрелом хришћанском схватању у духовном животу српског народа. То схватање се манифестовало често и доцније у мучној историји нашег времена, понекад и без довољно свести о томе одакле извире, али је живело и живи у народној души и народној мудрости.

Интензитет хришћанског карактера у мудрости народној зависи од објективних услова живота народа у појединој епоси, али још више од субјективног фактора који представљају јевангелизаторски кадрови у животу Цркве, а то је јерархија и њени помоћни органи, коначно ови руководећи фактори у Цркви. Они су извор. Ако извор пресуши, неће се више чути жубор потока. Тај жубор хришћанске мисли у души народа најбоље се осети у народној песми, причи, у пословицама и другим мудрим изрекама, све до овакидашњих изрека, поздрава и разговора. Ако у наше дане осећамо да тај хришћански карактер мудростин нашег народа бледи, онда је то превасходно теолошко-идеолошко и пасторални проблем. До сада су мисаони токови српског православног народа полазили са царских двери и амбона на којима се читало и тумачило јеванђеље, протицали кроз звуке гусала уз које су јеванђељске речи препеваване и улазиле у народну душу, а из ње говорене у свакодневном животу. Збивало се оно што је Спаситељ говорио у последњи велики дан Празника: „Који у мене вјерује, као што Писмо рече, из утробе његове потећи ће ријеке воде живе“ (Јн. 7, 38).

Да завршимо. Ако осећамо да у духовном животу српског народа хришћанска мисао бледи, да њени токови пресушују, то наводи на закључак да извор слаби, да је у њему све мање воде живе. Зато смо сматрали за уместо да о том проблему проговоримо на овом скупу еминентних и врло одговорних фактора у нашој Цркви за успех јевангелизације верних. Ако из наше ревности буду текле „ријеке воде живе“, јеванђељска мисао цветаће и даље у народној мудрости српског народа, баш као што рече велики Исаија: „Радоваће се томе пустиња и земља сасушена, веселиће се пустош и процвјетати као ружа. Процвјетаће обилној веселиће се радујући се и попијајући... Укријешите клонуле руке, и кољена изнемогла утврдите. Реците онима којима се срце уплашило: охрабрите се, не бојте се, ево Бога вашег... Тада ће се отворити очи слијепима и уши глухима отвориће се“ (Иса. 35, 1—5).

Жедних је много. Напојмо их, да и из њихових душа „потеку ријеке воде живе“ и зажуборе својим жубором.

³⁹ Вук, Српске народне пјесме, II, 186—187.